

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Кафедра історії Нового та Новітнього часу

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ:

*актуальні питання
дослідження та викладання*

Частина II

Чернівці

Чернівецький національний університет
2019

УДК 930.2(08)
М 545

М 545 **Методологія** та філософія історії: актуальні питання дослідження та викладання / Під загал. ред. проф. О.І. Сича. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. – Ч. II. – 84 с.

УДК 930.2(08)

У збірнику наукових статей кафедри історії Нового та Новітнього часу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича розглядаються актуальні проблеми методології та філософії історичної науки, зокрема, такі як хронологічні межі, періодизація та історичний зміст Нового часу, парадигма міжнародних відносин у цю добу за концепцією П. Кеннеді, застосування теорії ідентичності до дослідження історії пізньої імперської Росії, концепція «Центрально-Східної Європи», поняття «модернізація» у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., характеристика структурних компонентів наукового тексту соціально-гуманітарного дослідження.

Видання розраховане на науковців, викладачів та вчителів історії, студентів.

Рекомендовано до друку вченою радою факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 2 від 2 жовтня 2019 р.).

УДК 930:81'42

Андрій Мінаєв

Науковий текст соціально-гуманітарного дослідження

Надзвичайно важливе значення у соціально-гуманітарних науках має текст. Звісно, неправомірно було б вважати, що тільки представники соціально-гуманітарних наук оформлюють результати своїх досліджень у тексти. Однак особливе значення текстів для останніх пояснюється тим, що, власне, гуманітарне пізнання має тестову природу. Не можна не погодитись із справедливістю думки чернівецького історика Є. Сахновського про те, що *«текст – первісна реальність і вихідна позиція гуманітарних дисциплін, їх безпосередній предмет дослідження, так само як і його результат... Одним із головних наслідків здійсненого в кінці ХХ ст. «лінгвістичного повороту» в гуманітарних дисциплінах стало усвідомлення того факту, що предмет їх дослідження – не світ як такий (минулий чи сучасний), а його мовна інтерпретація із наперед заданими мовними кодами і смислами. Більше того, кінцевий продукт праці гуманітарія (монографії, статті, огляди тощо) – так само мовна інтерпретація»*¹. Такий особливо тісний зв'язок гуманітаристики із текстом зумовлює й дуже прискіпливу увагу соціально-гуманітарної наукової спільноти до структури та якості наукового тексту. Характеристиці окремих (найбільш важливих, з точки зору автора цієї статті) структурних елементів наукового тексту соціально-гуманітарного дослідження і присвячена ця розвідка.

Російські науковці І. Савельєва та А. Полетаєв, розглядаючи зміст поняття «класика» в соціально-гуманітарних науках, пропонують якість наукової роботи характеризувати по
© Мінаєв А., 2019

Мінаєв Андрій В'ячеславович - кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Нового та Новітнього часу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

трьох напрямках, таких як наукова новизна, науковий зміст і досконалість форми². Цей підхід доцільно використати й при розгляді характерних рис та особливостей загалом наукового тексту в соціально-гуманітарному дослідженні.

Наукова новизна. На думку вітчизняного науковця С. Гончаренка, це поняття передбачає формулювання певного здобутого результату, якого раніше не існувало в науці; отже, наукова новизна результату визначається лише мірою вивчення проблеми³. Таким чином, під науковою новизною в загальному розумінні варто мати на увазі першість в розробці нової концепції, методу, підходу до проблеми, способу вирішення дослідницького завдання, а також створення напрямку, дисциплінарної галузі тощо; якщо наукова праця містить хоча б одну з перерахованих характеристик, то у відповідній науковій галузі вона може бути визнана значною або видатною⁴. Формулюючи наукову новизну дослідження, автору необхідно врахувати висновки всіх попередніх досліджень, при цьому виділяючи свій власний новаторський підхід, який і повинен визначати подальший розвиток наукового знання⁵.

Варто повністю погодитись також із думкою згаданого вище С. Гончаренка у тому, що, хоча наукова новизна як окрема методологічна характеристика дослідження належить до його результатів (а, отже, дати остаточну відповідь про новизну можна лише після завершення наукової роботи), однак науковець не повинен згадувати про новизну лише наприкінці пройденого шляху, а, натомість, необхідність одержання нового знання має визначати весь хід дослідження, починаючи зі стадії обґрунтування актуальності і визначення об'єкту та предмету дослідження. Натомість *«після завершення ж дослідження необхідно... дати конкретну відповідь на питання: що зроблено такого, чого не досягли інші і якщо переконливої відповіді немає, то виникає серйозний сумнів у смислі і цінності»* даного наукового тексту⁶.

Загальновідомо, що науковець-представник соціо-гуманітарних наук вивчає наукові факти своєї предметної галузі за допомогою джерел. Як відзначав всесвітньо відомий філософ М. Гайдеггер, *«експерименту природознавства відповідає в історико-гуманітарних науках критика*

джерел. Ця назва означає тепер весь комплекс пошуків, співставлень, перевірки, оцінювання, збереження і тлумачення джерел»⁷. Саме тому, будь-яке нове знання в цих науках виникає, по-перше, у співставленні з попереднім знанням і, по-друге, може безпосередньо стосуватись роботи науковця з джерельною базою; в останньому випадку наукова новизна в соціально-гуманітарних науках може досягатись або завдяки отриманню і впровадженню в науковий обіг нових джерел, або завдяки новому «прочитанню» вже відомих джерел (за допомогою нових методів, прийомів тощо). Саме такий варіант наукової новизни, мабуть, мав на увазі відомий російський педагог В. Краєвський, коли відзначав, що «новизна з'являється внаслідок нового структурування вже наявних елементів згідно з новими завданнями відповідно до нових етапів розвитку науки і суспільства»⁸. У ширшому розумінні нове наукове знання можна визначати в трьох вимірах: 1) новизна отриманого результату (відкриття нового історичного явища, виявлення нової історичної закономірності, формулювання теорії, концепції тощо); 2) новизна процесу (методи та прийоми дослідження, які є або взагалі новими, або вперше застосованими до даної проблеми); 3) новизна запропонованої ідеї (постановка проблеми, формулювання дослідницьких завдань, обґрунтування гіпотези)⁹.

Доцільно підкреслити, що, порівняно з уже відомими науковими даними, результати дослідження можуть конкретизувати відоме, уточнювати, розширювати, доповнювати або докорінно перетворювати його. Розуміння цього дає можливість виділити три рівні новизни: конкретизація (коли уточнюються вже відомі дані), доповнення (коли відбувається розширення вже відомих підходів та привнесення певних нових акцентів) і, нарешті, перетворення (коли отриманий результат приносить якісь принципово нові положення щодо попередньо наявних знань)¹⁰.

Нарешті варто відзначити, що новизна може бути а) суб'єктивною (тобто такою, яка визначається особистою оцінкою самого автора наукового тексту та/або якоюсь частиною наукової спільноти), б) об'єктивною (відповідає

існуючій науковій реальності), в) абсолютною (отримання раніше невідомого знання) та г) відносною (забуте, відкинуте чи проігнороване раніше знання, актуалізоване на новому етапі дослідницької діяльності)¹¹.

Поняття наукової новизни тісно пов'язане з уявленням про **актуальність проблеми**. Поняття «актуальний» означає *«важливий для свого часу; який відповідає найважливішим потребам сучасності, злободенний, болючий, пекучий»*¹². Варто зауважити, що в наукових дослідженнях визначення актуальності має подвійне значення: по-перше, характеризує сучасний стан дослідження обраної науковцем теми та необхідності розв'язання пов'язаних із нею невирішених проблем, і, по-друге, характеризує, власне, персональні якості автора як науковця¹³. Наукова актуальність передбачає певну процедуру обґрунтування, що означає навести підкріплені доказами вагомі наукові доводи на користь теми дослідження. Актуальність можна вважати обґрунтованою, якщо знайдені переконливі аргументи, які свідчать про те, що дослідження по даній темі має бути проведене неодмінно й негайно, оскільки остання є своєчасною й необхідною¹⁴. В структурі актуальності можна виділити такі її різновиди як а) суспільна актуальність, б) наукова і в) практична. Суспільна актуальність визначається значенням теми для суспільного життя, наукова – станом розробки теми та її місцем у сучасних наукових дослідженнях (тобто перебуванням її у тренді чи, навпаки, «на узбіччі» науково-дослідницького процесу), практична – можливістю бути застосованою при вирішенні конкретних практичних дослідницьких та/або викладацьких цілей¹⁵. Наприклад, актуальність в історичному дослідженні (історична актуальність) може бути визначена як *«значимість, потрібність, корисність вивчення якоїсь наукової історичної проблеми в інтересах науки, стійкий інтерес до неї як у науковій спільноті, так і в суспільстві загалом»*¹⁶. При цьому варто підкреслити, що соціальна актуальність зазвичай вказується, однак не виділяється при цьому в окремий від наукової актуальності пункт; що ж стосується практичної актуальності, то в сучасних текстах вітчизняних наукових досліджень вона зазвичай формулюється як «практичне значення отриманих результатів» і виноситься в окремий структурний елемент

вступної частини, не пов'язаний із формулюванням актуальності. Ну і, поза сумнівами, науковець повинен усвідомлювати, що актуальність дослідження у жодному разі не можна плутати зі злободенністю чи кон'юнктурною, адже справжнє наукове дослідження несумісне із кон'юнктурними підходами¹⁷.

Наостанок необхідно вказати, що, за словами згаданих вище І. Савельєвої та А. Полетаєва, для того, щоб наукова робота не лише була визнана видатною, але й «класичною», *«її новизна повинна виявлятися перспективною для дисципліни й рано чи пізно стимулювати нові дослідження у відповідному напрямку. Отож, такий науковий текст повинен пропонувати передові і потужні концептуальні методи аналізу, які дозволяють сформулювати нові наукові завдання або вирішувати невирішені досі теоретичні проблеми, що, в свою чергу, створює можливість для принципово нових емпіричних досліджень»*¹⁸.

Науковий зміст тексту. Він певною мірою співвідноситься з науковою новизною, але у ньому присутні і інші важливі компоненти, пов'язані із розкриттям об'єкту та предмету дослідження.

Під об'єктом дослідження розуміється певний фрагмент реальності (як об'єктивної (фізичної, біологічної, соціальної, історичної та ін.), так і суб'єктивної, розумової), на вивчення якої спрямоване наукове пізнання¹⁹. Саме об'єкт як фрагмент реальності обирається дослідником для відображення в його свідомості; однак при цьому, об'єкт, як правило, виявляється «непідйомним» для одного дослідника, оскільки (внаслідок необмеженої кількості різних проявів та взаємозв'язків, які неминуче лишаються за межами поля зору конкретного науковця), не вміщується повністю в його дослідницький кругозір. Тому дослідник переходить до розгляду об'єкту не в усій сукупності його проявів, а в обмеженому вигляді – формулює предмет²⁰. На відміну від об'єкту, предмет дослідження є більш вузьким і конкретним і (за вдалим визначенням вітчизняних науковців С. Важинського та Т. Щербака) *«являє явище або процес, що знаходиться в межах об'єкта та розглядається як елемент, частина об'єкта дослідження»*²¹. Отож, варто розуміти, що предмет є лише

якоюсь окремою частиною об'єкту, виділеною з останнього дослідником, і яка співвідноситься з об'єктом як частина із цілим; саме на предмет і спрямована основна увага науковця, адже предметом дослідження визначається тема наукового дослідження²². Нерідко досліднику-початківцю важко визначити об'єкт і предмет його дослідження, він їх плутає, міняє місцями, або ж формулює однаково, лише жонглюючи різними словами.

Існує достатньо тривала історія суперечок між науковцями різних дисциплін щодо відмінностей між природничим та соціально-гуманітарним науковим пізнанням; не торкаючись змісту цих суперечок, варто, утім, відзначити, що проблема визначення та співвідношення об'єкта та предмета дослідження вважається однією з визначальних у розподілі наук на природничі, технічні та суспільні (соціально-гуманітарні): *«перші вивчають притаманні природі об'єктивні закономірності, другі здійснюють проектування засобів діяльності», треті ж «аналізують як закономірності соціального життя, так і її ціннісні стани та мотиви діючих суб'єктів. Тут конструюються різні предмети пізнання та в різний спосіб»*²³.

Усе, що автор тексту хоче і може сказати про об'єкт і предмет свого дослідження, визначається його **«темою» і «ремою»**²⁴. Темою називають ту частину інформації про об'єкт/предмет, що не містить новизни, тобто, те, що вже є відомим, вихідне положення; можна сказати, що тема – це те, про що говорить текст. Натомість, рема – те, що містить основну (нову) інформацію, тобто те, що саме говорить цей автор про об'єкт/предмет. Поза сумнівами, вміти виділяти і розпізнавати тему і рему необхідно для логічно правильної побудови наукового тексту, адже структурованість (зв'язність, логічність, цілісність викладу) є його невід'ємним атрибутом. Загальновідомим є те, що структура сучасних науково-дослідних текстів з соціально-гуманітарних дисциплін складається, як правило, з двох основних блоків, де перший являє історичний і логічний аналіз використаної наукової літератури з досліджуваної проблематики для виявлення стану попередньої розробки проблеми, натомість другий блок

містить основну інформацію цього наукового тексту. У даній структурі перший блок – це тема, а другий являє собою рему, яка і містить нову інформацію про об'єкт/предмет дослідження; однак при цьому варто пам'ятати, що повнота наукового змісту дослідження існує лише в поєднанні з першим блоком тексту, темою. Тому, якщо другий блок тексту не несе в собі принципово нової наукової інформації (тобто те, що про предмет і об'єкт дослідження говорить цей автор, не відрізняється від того, що про них говорили чи говорять інші автори), можна сказати, що «в тексті тема є, однак реми немає»; у випадку ж, якщо ще й назва, об'єкт та предмет дослідження визначені нечітко та логічно незграбно, то про такий текст можна сказати, що «в ньому немає ні реми, ні теми».

Науковий зміст дослідження передбачає вміння автора відібрати відповідний матеріал, здійснити якісні наукові **аналіз та синтез** об'єкту та предмету дослідження та інтерпретувати отримані результати. Аналіз у науковому дослідженні означає логічний прийом та дослідницький метод, яким предмет дослідження розумово або практично розкладається на складові елементи, кожен з яких досліджується окремо як частина розчленованого цілого; потім виділені таким чином елементи поєднуються за допомогою іншого логічного прийому та дослідницького методу – синтезу – в ціле, збагачене новими знаннями²⁵. Синтез, таким чином, завжди пов'язаний з аналізом, який є початком будь-якого дослідження; для повного розуміння кожного окремо виділеного елементу лише аналізу недостатньо, адже вивчати елементи необхідно у їхній єдності та взаємодії, а для цього – відновити розчленоване аналізом ціле за допомогою синтезу²⁶. Отже, за допомогою аналізу проблема (предмет) наукового дослідження ділиться на складові частини (окремі питання, аспекти, сторони досліджуваного явища), які, після їхнього вивчення поєднуються синтезом в єдине ціле. Будь-яке наукове дослідження передбачає отримання відповідних висновків (авторської інтерпретації отриманих результатів) відповідно до сформульованих автором мети і завдань; ось саме висновки і базуються повністю на «синтетичному знанні», тобто такому знанні, яке розширює попередній науковий досвід і конструює щось нове.

Нарешті необхідно відзначити, що науковий зміст має насамперед відповідати наявній **науковій парадигмі**. Поняття «парадигма» було запроваджено видатним американським істориком та філософом науки Томасом Куном в книзі «Структура наукових революцій». Як писав сам Т. Кун, *«парадигма – це те, що об'єднує членів наукової спільноти, і, навпаки, наукова спільнота складається з людей, які визнають парадигму... остання може бути виявлена... шляхом ретельного вивчення поведінки членів цієї спільноти»*²⁷. Парадигма являє собою сформовану історично та визнану на кожному етапі розвитку науковою спільнотою систему понять, уявлень, наукових зразків та досягнень, які визначають модель постановки та вирішення наукових проблем; при цьому будь-який критерій науковості має сенс тільки в межах певної парадигми, а зміна останньої призводить до наукових революцій. Таким чином, саме наукова парадигма забезпечує спадковість та безперервність розвитку науки.

Згідно з концепцією Куна, в кожній науковій дисципліні парадигма включає три основних елементи: по-перше, це критерії та норми (за Т. Куном, «цінності»), що поділяються науковою спільнотою та за якими оцінюються результати наукової діяльності; по-друге, це моделі, теорії та концепції (за Т. Куном, «закони природи» і «концептуальні моделі»), які використовуються у науковій спільноті для опису і пояснення функціонування об'єкту даної наукової дисципліни; нарешті, по-третє, це певні наявні зразки розв'язання наукових проблем (за Т. Куном, «серцевина» наукової парадигми)²⁸. Вимога щодо відповідності тексту дослідження наявній науковій парадигмі насамперед стосується наукового змісту, однак не може не впливати й на форму викладу.

Форма викладу. Людям, безпосередньо не пов'язаним із науково-дослідницькою діяльністю в соціально-гуманітарних науках, може здаватись, що наукові тексти не потребують особливого стилю викладу. Пов'язано це із низкою чинників, починаючи від того, що впродовж дуже тривалого проміжку часу соціогуманітарні розвідки (наприклад, історіописання) сприймалися суспільством як певні різновиди белетристики, і закінчуючи частими «міграціями» нефакхівців у соціально-гуманітарні науки

(лінгвістику, історію, культурологію та ін.), що призвело до масового поширення псевдонаукових («фольк-наукових») текстів. Інколи таке враження може мимоволі посилюватись і окремими фаховими науковцями-гуманітаріями, особливо якщо їхні висловлювання з цього приводу вихоплювати з контексту. Наприклад, британський історик Дж. Тош вказував наступне: *«Історичні праці відрізняються широким різноманіттям літературних форм. Три основних методи – опис, розповідь та аналіз – можна поєднувати у різний спосіб, і кожен новий проект по-новому ставить питання про їхнє співвідношення. Відсутність чітких правил частково відображає гігантське різноманіття дослідницьких тем; не існує єдиної літературної форми, здатної висловити всі аспекти людського минулого»*²⁹. З цим важко не погодитись; більше того, варто згадати, що науковець-гуманітарій, автор наукового тексту, повинен (принаймні, в ідеалі) володіти певними літературними здібностями або ж хоча б навичками. Однак, далеко не кожен дослідник є водночас письменником, і стандартні вимоги щодо наукового тексту, окрім інших наслідків, ще й покликані допомогти науковцю оформити результати його дослідження у відповідний, стандартизований за формою викладу текст. Тому при всій різноманітності літературних форм варто пам'ятати, що наукові тексти пишуться особливим науковим стилем, який суттєво відрізняється від розмовного та літературного (особливо останнє стосується вітчизняної наукової традиції, яка у цьому відношенні суттєво відрізняється від західної, де наукові тексти за стилістикою часто наближені до популярних). На пострадянському просторі науковець-гуманітарій у своїх розвідках насамперед звертається до колег за цехом, а не до масового читача; отже, тексти, написані науковим стилем, відрізняються тим, що обслуговують наукову сферу суспільної діяльності та призначені для передавання наукової інформації підготовлених та зацікавлених аудиторій³⁰. При цьому науковий стиль має низку спільних рис, що виявляються незалежно від жанрів тексту (монографія, наукова стаття, наукова доповідь, курсова чи магістерська робота, дисертація, підручник і т.

ін.), що дозволяє говорити про специфіку стилю в цілому. Тому, по-перше, тексти наукового стилю відображають етапи наукової розумової діяльності автора, який, спираючись на факти, висуває певну гіпотезу, що пояснює досліджуване явище, знаходить способи її перевірки, докази, осмислює загальну систему наукових знань³¹; по-друге, основними ознаками наукового стилю є абстрагованість, узагальненість, підкреслена логічність, однозначність і точність, ясність і об'єктивність викладу, доказовість, переконливість, аналіз, синтез, аргументація, пояснення причинно-наслідкових зв'язків, висновки та ін.³².

Варто наголосити на деяких основних характерних особливостях, притаманних науковим формам викладу³³. Насамперед, варто підкреслити **первинність писемної мови щодо усної** (пояснюється це тим, що більшість усних жанрів, таких як наукові доповіді, дискусії, виступи в ЗМІ та ін. із часом все одно підлягають письмовій фіксації). Доцільно також наголосити, що для наукового стилю характерна **унормованість** (окрім загальнолітературної, використовуються загальнонаукова та галузева наукова термінологія, а необхідність суворого дотримання норм літературної мови, водночас, поєднується з уникненням експресивних можливостей останньої) та **наявність певних обмежень для сприйняття** (адже кожна наукова галузь має свою лексику й термінологію, яка в її межах постійно розвивається одночасно із розвитком самої галузі, однак зазвичай є закритою для впливів з боку нефакхівців, а також від запровадження нової, авторської термінології без крайньої необхідності). При цьому, в структурі наукового тексту **велику роль відіграють відповідні слова та лексичні конструкції**, вживання яких також вказує на специфіку тексту. Наприклад, широко використовується **безособовість мови як наслідок прагнення об'єктивності** («було досліджено...», «з'ясовано»), **третья особа однини** («автор доходить висновку»), **вставні слова і словосполучення, які виразняють логіку мислення та послідовність і композиційну зв'язність викладу** («по-перше», «відповідно», «отже», «насамперед», «передусім», «зрештою», «до того ж» «між тим, як», «в той час, як»), **фрази-**

зв'язки для з'ясування причинно-наслідкових відносин («попри те, що», «з огляду на те, що», «тому що», «тим не менш» і т.ін.), вступні слова і словосполучення, що містять вказівку на джерело повідомлення («на думку», «на переконання», «за повідомленням», «з точки зору», «відповідно до» та ін.).

Науковий стиль викладу передбачає **точність та однозначність висловлювань, відсутність підтексту при одночасному непрямому або прихованому оцінюванні** (неприпустимість «езопової мови» та різних натяків, пряме і однозначне висловлення власної думки при уникненні категоричних висловлювань та надмірно емоційно забарвлених суджень).

Нарешті, науковий текст неможливо уявити без наведення посилань на інші праці та цитат. Існують загальні вимоги до цитування³⁴: цитата неодмінно повинна пояснюватись, «обігруватись» автором тексту, являти собою підтвердження певних авторських положень; цитата має наводитися в лапках, точно по тексту, без довільного скорочення і спотворень думок (пропуски фрагментів позначаються трьома крапками); повинно бути оформлене обов'язкове посилання на джерело; при цитуванні не за першоджерелом (коли першоджерело важкодоступне), слід неодмінно вказувати: «цит. за: ...».

Наостанок доцільно погодитись із думкою І. Савельєвої та А. Полетаєва про те, що риторичні досягнення наукового тексту підвищують його шанси бути визнаним в якості видатного (класичного), однак головну роль все ж таки відіграє науковий зміст тексту, а не стиль написання, адже відомо, що багато класичних робіт не відрізняються вишуканістю стилю, а навпаки, написані дуже важкою мовою і складні для сприйняття³⁵.

Отже, якість наукового тексту соціально-гуманітарного дослідження можна характеризувати, виходячи з трьох основних його компонентів: наукової новизни, наукового змісту та досконалості форми. Наукова новизна (із якою тісно пов'язана актуальність), є одним із ключових елементів тексту наукового дослідження, визначаючи, власне, саму доцільність його здійснення та підпорядковуючи собі не лише постановку проблеми, але й результати. Науковий

зміст визначається такими чинниками, як формулювання об'єкта та предмета дослідження, його темою та ремою, а також відповідністю здійсненого дослідження наявній науковій парадигмі. Нарешті, форма викладу зумовлена наявністю стандартних вимог щодо мови та стилю наукового тексту. При цьому варто розуміти, що кожен із названих компонентів (наукова новизна, науковий зміст і форма викладу наукового тексту) повинен бути взаємним доповненням іншим, перебувати з ними в нерозривному взаємозв'язку; вміння створювати та підтримувати такий взаємозв'язок у процесі здійснення дослідження та створення наукового тексту і є ключовим показником фахової майстерності науковця-гуманітарія.

Примітки:

¹ Сахновський Є. Гуманітарний контекст історичного пізнання // *Методологія та філософія історії: актуальні питання дослідження та викладання* / Під загал. ред. проф. О.І. Сича. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. Ч. I. С. 12.

² Савельєва И.М., Полетаев А.В. *Классическое наследие*. М.: Изд. дом Гос. ун-та - Высшей школы экономики, 2010. С. 66.

³ Гончаренко С. Про формування наукової новизни в дисертаціях // *Шлях освіти*. 2005. №2. С. 2.

⁴ Савельєва И.М., Полетаев А.В. *Вказ. праця*. С. 66.

⁵ Слесарев М.Ю. Рекомендации по составлению раздела «Введение» к магистерской, кандидатской или докторской диссертации // *Вестник МГСУ*. Том 13. Выпуск 5 (116). С. 663.

⁶ Гончаренко С. *Вказ. праця*. С. 2.

⁷ Хайдеггер М. *Время картины мира* // *Новая технократическая волна на Западе*. М.: Прогресс, 1986. С. 98.

⁸ Цит. за: Гончаренко С. *Вказ. праця*. С. 2.

⁹ Гончаренко С. *Вказ. праця*. С. 3. Тут варто наголосити, що самий С. Гончаренко застосовує ці виміри наукового знання до педагогічних наук, однак, на думку автора цієї статті, їх цілком правомірно розширити й на весь комплекс соціально-гуманітарних наук.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

¹² Новый тлумачний словник української мови: У 3-х томах. 42000 слів / Укл.: Яременко В., Сліпущко О. 2-ге вид., випр. Київ: Видавництво «Аконіт», 2008. Том 1 «А-К». С. 23.

¹³ Слесарев М.Ю. Вказ. праця. С. 660.

¹⁴ Коршунова Н.Л. Актуальность темы исследования и процедура её обоснования // Гуманитарный вектор. 2013. № 1(33). С. 8.

¹⁵ Див. докл.: Коршунова Н.Л. Вказ. праця. С. 9-12.

¹⁶ Актуальность историческая // Теория и методология исторической науки. Терминологический словарь / Отв. ред. А.О. Чубарьян. М.: Аквилон, 2014. С. 13.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Савельева И.М, Полетаев А.В. Вказ. праця. С. 66-67.

¹⁹ Современные философские проблемы естественных, технических и социально-гуманитарных наук: учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук / под общ. ред. д-ра филос. наук, проф. В.В. Миронова. М.: Гардарики, 2006. С. 489.

²⁰ Див. докл.: Карякин Ю.В. Объект и предмет науки // Успехи современного естествознания. 2008. №1. С. 76-79.

²¹ Важинський С.Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: Навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. С. 15.

²² Там само.

²³ Современные философские проблемы естественных, технических и социально-гуманитарных наук... С. 489.

²⁴ Див. докл: Тема и рема // Светуных С.Г, Хан Т.В. Логико-гносеологическая терминология в экономике: краткий словарь. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2004. URL: <http://sergey.svetunkov.ru/study/theory/temarema.phtml> (дата перегляду: 13.06.2019).

²⁵ Анализ // Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. Второе, исправ. и доп. изд. М.: Наука, 1975. С. 34-35.

²⁶ Синтез // Кондаков Н.И. Вказ. праця. С. 543.

²⁷ Кун Т. Структура научных революций. М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. С. 226.

²⁸ Див.: Савельева И.М., Полетаев А.В. Вказ. праця. С. 282.

²⁹ Тош Д. Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка. / Пер. с англ. М. Издательство «Весь мир», 2000. С. 131.

³⁰ Владимиров Т.Л. Язык и стиль научного текста: учебное пособие. Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2010. С. 5.

³¹ Питимирова Н.Е. Особенности текста научного стиля // Молодой ученый. 2015. №7. С. 987. URL <https://moluch.ru/archive/87/16950/> (дата перегляду: 14.08.2019).

³² Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови: Навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2007. С. 44.

³³ Тут і далі див. докл.: Владимірова Т.Л. Вказ. праця. С.5-10; Мацько Л. І., Кравець Л. В. Вказ. праця. С. 44-48; Питимирова Н.Е. Вказ. праця. С. 987-988.

³⁴ Див. докл.: Кудінов І.О. Основи наукового цитування. URL: <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/08/Kudinov-I.O.-Osnovi-naukovogo-czitivannya.pdf> (дата перегляду: 10.06.2019).

³⁵ Савельєва І.М., Полетаєв А.В. Вказ. праця. С. 67.